

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

มิลินทปัญหา: ฉบับแปลในมหาวิทยาลัย*

Milindapanha: Translation Version in Maha Makut Royal College

ผู้เขียน: วศิน อินทสระ

Author: Wasin Inthasu

พจิตร พงษ์เกษ และพระครูสุริยคัมภีร์ญาณ

Pichit Phongket and Phrakhru Sudhikhambhirayana

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: weerachat.p@gmail.com

1. บทนำ

มิลินทปัญหา เป็นคัมภีร์รุ่นก่อนนอรรถกถาที่เก่าแก่และสำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นการบันทึกคำถาม-ตอบระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสน เป็มคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก อาจารย์ฝ่ายเถรวาทเชื่อว่า ท่านพระนาคเสนน่าจะเป็นคนจดบันทึกคำสนทนากันในครั้งนั้น ซึ่งเกิดหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 550 ปี ในอินเดียตอนเหนือ อาจเป็นแคว้นแคชเมียร์ก็ได้ การแต่งรวมบทการสนทนากันขึ้นเป็นคัมภีร์น่าจะอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 559 ถึง พ.ศ. 581 ท่านภริตชิงห์ นักปราชญ์ชาวอินเดียกล่าวอย่างมั่นใจในข้อมูลของตนว่า คัมภีร์มิลินทปัญหานี้ได้เขียนขึ้นในสมัยพระเจ้าเมนันเดอร์ หรือไม่ก็แต่งขึ้นในสมัย

หลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว และต้องแต่งขึ้นก่อนสมัยพระพุทธโฆษาจารย์แน่นอน เพราะพระพุทธโฆษาจารย์มักอ้างบทสนทนาในคัมภีร์มิลินทปัญหาของพระนาคเสนอยู่บ่อยๆ คัมภีร์มิลินทปัญหาประมาณระยะเวลาการเขียนขึ้นคงจะเป็นระหว่างคริสต์ศักราชที่ 150 ถึงคริสต์ศักราช 400 สันนิษฐานกันว่า การแต่งนิทานกถาและนิคมกถาเพิ่มเข้ามานั้นคงไม่ใช่พระติปิฎกจุฬารายเถระแต่งเพิ่มแน่นอน เพราะตัวมิลินทปัญหาเกิดขึ้นราวพุทธศักราช 550 ปี พระพุทธโฆษาจารย์ต้องเป็นผู้แต่งนิทานกถาและนิคมกถาประกอบเข้าให้โดยสมบูรณ์ ได้ลักษณะแห่งปรกณในระหว่างพุทธศักราช 956 ถึง 1,000 ปี คัมภีร์มิลินทปัญหา ยังมีข้อถกเถียงกันในประเด็นที่ว่า เขียนขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์หรือหลัง

*ได้รับบทความ: 8 มกราคม 2562; แก้ไขบทความ: 9 กันยายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 28 กันยายน 2563

Received: January 8, 2019; Revised: September 9, 2020; Accepted: September 28, 2020

จากที่พระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระเทพวิสุทธิกวีกล่าวว่า แต่งขึ้นก่อนสมัยพระพุทธโฆษาจารย์สันนิษฐานว่า เดิมคัมภีร์มิลินทปัญหาน่าจะแต่งเป็นภาษาป्राकृतหรือภาษาสันสกฤตอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับคัมภีร์ที่แต่งทางอินเดียตอนเหนือผู้ที่แต่งก็น่าจะนับถือพระพุทธศาสนาแบบสรวาสติวาทิน เพราะจากการสังเกตการณ์อธิบายศัพท์ธรรมะบางศัพท์ต่างไปจากทัศนะของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท เช่นตัวอย่าง การอธิบายคำว่าอสังขตธรรม ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งหรือธรรมที่ปราศจากเหตุปัจจัยว่าหมายถึง อากาศและนิพพาน ซึ่งเป็นมติเฉพาะของนิกายสรวาสติวาทิน อันต่างจากนิกายอื่นๆ ฝ่ายเถรวาท ซึ่งถือว่าอสังขตธรรม ได้แก่ นิพพานเท่านั้นไม่มีอย่างอื่น (Phosansan, 2006 : 92) จึงเป็นปริศนามีมาเก่าแก่และสำคัญปริศนาหนึ่งในพระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดเป็นผู้รจนา เชื่อกันว่ารจนาขึ้นในราวพุทธศักราช 500 ปรากฏตามมรุตลปกาสินีฎีกาแห่งมิลินทปัญหาซึ่งรจนาโดยพระมหาติปิฎกจุฬาลงกูรว่าพระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้แต่งนิทานกถาและนิคมกถาประกอบเข้าเมื่อพุทธศตวรรษที่ 10 (Phothananta, 1977 : 169)

ดังนั้น ผู้วิจารณ์มีความประสงค์ที่เลือกวิจารณ์หนังสือเรื่องนี้ เพื่อศึกษามุมมองของผู้เขียนของหนังสือเรื่อง มิลินทปัญหา: ฉบับแปลในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผลงานที่กล่าวถึงการตอบปัญหาพระเจ้ามิลินท์ด้วยความรอบรู้ฉลาดและแหลมคม มีอุปมาอุปไมยที่เหมาะสมหาเปรียบได้ยาก เกียรติคุณท่านระบือไปทั่วโลก ตามประวัติพระนาคเสนเถระ เป็นพระอรหันต์ ถึงพร้อมด้วย

ปฏิสัมภิทา คือ แดกฉานในอรรถ ในธรรม ในภาษา และในปฏิภาณ คำตอบของท่านต่อพระเจ้ามิลินท์จึงน่าทึ่งเป็นอันมาก ผู้สนใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงควรได้อ่านหนังสือเล่มนี้เป็นอย่างยิ่ง (Inthasu, 1985)

2. โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือ

หนังสือ มิลินทปัญหามิลินทปัญหาคบแปลในมหาวิทยาลัย มีโครงสร้างของคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นการแต่งในลักษณะของการถาม-ตอบปัญหาลักษณะการถามปัญหาของพระเจ้ามิลินท์ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะคำถามธรรมดา คือปัญหาที่ไม่ใคร่ติดต่อกัน (กล่าวไว้ในอนุমানปัญหา, ลักษณะปัญหา) ซึ่งคำถามที่พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนนั้น จะเป็นคำถามเพื่อชี้ให้ตอบในประเด็นที่ไม่มีแย้ง สามารถตอบชี้ชัดตามความเป็นจริงได้ ซึ่งในแต่ละคำถามนั้น พระองค์แสดงถึงความเป็นผู้รอบรู้ในปัญหามีเชิงฉลาดเฉียบแหลมในการถาม

2. ลักษณะการถามปัญหาที่มีเงื่อนไขเดียวเป็นการถาม-ตอบปัญหาที่ว่าด้วยพระเจ้ามิลินท์ถามปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อนของปัญหาเพียงแง่เดียวด้วยพระนาคเสน ลักษณะของปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อนแง่เดียว เช่น พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้า อะไรเล่าจะปฏิเสธอีก พระนาคเสนทูลว่า คนที่ยังมีเชื้อแห่งกิเลส (อุปาทาน) จะกลับมาปฏิเสธอีก แต่คนที่หมดเชื้อแห่งกิเลส (เชื้ออุปาทาน) จะไม่กลับมาเกิดอีก

3. ลักษณะการถามปัญหาที่มีสองเงื่อนไขเป็นการถามปัญหาที่ว่าด้วยพระเจ้ามิลินท์ถาม

ปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อนของปัญหา 2 แ่งมุม กับพระนาคเสน ซึ่งลักษณะของปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อน 2 แ่งมุม ที่พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามมีตัวอย่าง เช่น พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีพระมหากรุณาแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และเป็นพระสัพพัญญูผู้รู้ทุกสิ่ง เหตุไรจึงบวชพระเทวทัต ผู้ซึ่งมีกรรมหนัก จะไม่เป็นการให้โอกาสพระเทวทัตเข้ามาทำสังฆเภทหรือ ซึ่งแสดงว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้มีพระมหากรุณาและไม่ได้เป็นพระสัพพัญญูจริง ลักษณะการตอบปัญหาของพระนาคเสน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ตอบปัญหาแบบวิภาษวาท คือ ตอบปัญหาแบบแยกแยะประเด็นปัญหาตอบทีละประเด็น สำหรับการตอบแบบวิภาษวาท คือ การแยกตอบทีละปัญหา เช่น ในเทวทัตตปฺพพาชิตปัญหาปัญหาที่ว่าการบวชให้พระเทวทัตของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีการถามปัญหา 2 แ่ง พระนาคเสนก็แยกตอบ และ 2) แ่งแบบวิภาษวาทคือ แ่งที่ 1 ที่พระพุทธเจ้าทรงให้พระเทวทัตบวชเพราะว่า ถ้าพระเทวทัตไม่ได้บวชจะทำกรรมหนักกว่านี้ และจะตกนรกสืบต่อภพไม่มีที่สิ้นสุด แต่ถ้าพระเทวทัตบวชแล้วถึงทำอนันตริยกรรมและตกนรกก็จริง แต่ก็จะมีที่สิ้นสุดเพียงแค่งับหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้น แ่งที่ 2 พระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุการณ์ต่างๆ ของพระเทวทัตที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยพระสัพพัญญุตญาณ จึงทรงให้พระเทวทัตบวช นั้นหมายถึง พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระสัพพัญญูจริง (Mahamakutrajavidyalaya University, 2000 : 51)

3. เนื้อหาโดยย่อ

มิลินทปัญหามีการแบ่งออกเป็น 6 ตอน ได้แก่

1. บุพพโยค ว่าด้วยบุพพกรรมและประวัติของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ เริ่มต้นด้วยบทอาารัมภคาถา มีรูปแบบการประพันธ์เป็นฉันทลักษณ์ประเภท ฉันทันมัสการพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ มีเนื้อหาอย่างไพเราะเพราะพริ้งเอาไว้ 5 บท ด้วยกันแต่ตอนท้ายของบทได้มีการกล่าวเชิญชวนให้คนทั้งหลายได้ฟังปัญหาเพื่อที่จะได้วินิจฉัยคัมภีร์อย่างละเอียด

2. มิลินทปัญหา ว่าด้วยปัญหาแง่เดียว ซึ่งแบ่งลักษณะปัญหาออกเป็น 2 คือ ลักษณะปัญหาและวิมติฉนปัญหา เริ่มด้วยบทพาหิรกาถ เป็นส่วนที่เล่าเรื่องถึงความเจริญรุ่งเรืองและความอุดมสมบูรณ์ของราชธานีที่ชื่อว่าสาคลนคร และต่อจากนั้น เป็นเรื่องเล่าบุพพกรรมของพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสนในอดีตชาติ

3. เมณฑกปัญหา ว่าด้วยปัญหาสองแง่ ดูคล้ายจะขัดแย้งกัน ซึ่งแบ่งลักษณะออกเป็น 2 คือ มหาวรรค และโยคิกถาปัญหา มิลินทปัญหา ว่าด้วยปัญหาเงื่อนไขเดียว ส่วนนี้เป็นปัญหาที่ว่าด้วยพระเจ้ามิลินท์ถามปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อนของปัญหาเพียงแง่เดียวกับพระนาคเสน และพระนาคเสนก็ตอบปัญหาทุกข้อด้วยวิภาษวาท ในส่วนมิลินทปัญหานี้ มีอยู่ 88 ปัญหา แบ่งเป็น 7 วรรค

4. อนุมาณปัญหา ว่าด้วยเรื่องที่รู้โดยอนุমান ว่าด้วยปัญหาสองเงื่อนไข ส่วนนี้เป็นปัญหาที่ว่าด้วยพระเจ้ามิลินท์ถามปัญหาที่มีแง่ความซับซ้อนของปัญหา 2 แ่งดูเขาแกะ ซึ่งดูคล้ายจะขัด

แย้งกันกับพระนาคเสน และพระนาคเสนก็ตอบ ปัญหาทุกข้อด้วยวิภาษวาท คือแยกประเด็นตอบ ใช้หลักวิภาษวิธี คือถามหรือตอบแบบย้อนถามไล่ เรียงผู้ถามด้วยเหตุด้วยผลจนผู้ถามอับจนเหตุผลที่ จะแย้งได้ ในส่วนเมณฑกปัญหานี้ มีอยู่ 86 ปัญหา แบ่งเป็น 9 วรรค

5. ลักษณะปัญหา ว่าด้วยลักษณะแห่ง ธรรมต่างๆ อนุมาณปัญหาหรืออุปมาอุปไมยปัญหา ส่วนนี้ว่าด้วยเรื่องที่รู้โดยอนุมาณเป็นส่วนที่พระเจ้า มิลินท์ขอให้พระนาคเสนอธิบายองค์ที่ภิกษุมิพร้อม ในตนแล้ว จะสามารถทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้ และพระนาคเสนได้อธิบายให้พระเจ้ามิลินท์ฟังโดย อุปมาเปรียบเทียบและอนุมาณให้เห็นตามลักษณะ ของสัตว์และสิ่งต่างๆ มากมาย ส่วนนี้มีอยู่ 7 วรรค

6. อุปมาอุปไมยปัญหา ว่าด้วยเรื่องที่จะพึง ทราบด้วยอุปมาเปรียบเทียบ เป็นส่วนที่บรรยาย สรุปลงจบการสนทนากันว่า เมื่อจบการสนทนาถาม- ตอบปัญหาระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสน ก็เกิดแผ่นดินไหว พายุร้อน พายุแลบและฝนตก พระเจ้ามิลินท์เกิดความเลื่อมใสอย่างแรงกล้าได้ อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา และต่อมาพระองค์ ได้สละราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสแล้วเสด็จออก ผนวช จนในที่สุดได้บรรลุเป็นพระอรหันตองค์หนึ่ง ในพระพุทธศาสนา ความยิ่งใหญ่เหนือพระราช อำนาจที่พระเจ้ามิลินท์ทรงมีคือความยุติธรรม ความกล้าหาญ เฉลียวฉลาดและทรงสนับสนุน อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในช่วงที่พระองค์เรื่อง อำนาจ เป็นเหตุให้ชาวพุทธทั่วได้ ได้ศึกษาคำสอน ที่เต็มไปด้วยเหตุผลก่อให้เกิดคุณประโยชน์อัน ไพศาลต่อมวลมนุษยชาติในกาลต่อมา พระองค์

ทรงถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีพเต็มไปด้วย เหตุผลก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันไพศาลต่อมวล มนุษยชาติในกาลต่อมา พระองค์ทรงถึงพระ รัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีพ

4. บทวิจารณ์

1. สารเนื้อหาของหนังสือ เนื้อหาที่ ผู้แตงนำมาใช้ประกอบการแต่งคัมภีร์พบว่ามิทั้ง พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสและ คัมภีร์อื่นๆ อีกหลายคัมภีร์ ซึ่งการนำเนื้อหาจาก แหล่งต่างๆ นั้นพบว่ามิวัตถุดิบประสงค์ 5 ประการคือ เพื่ออธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยกไว้ให้ได้ความ หมายชัดเจน เพื่อยืนยันเรื่องที่ตนอธิบายว่าเป็น จริงตามนั้น เพื่อเสริมความให้กระจ่างชัดหรือให้ดู น่าเชื่อถือมากขึ้น และเพื่อเสริมหรือขยายความให้ กว้างขวางออกไป ให้ผู้อ่านได้เข้าใจเรื่องที่อธิบาย มากยิ่งขึ้น ซึ่งการนำเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐม ภูมิและทุติยภูมิมาใช้เพื่ออธิบายหรือประกอบการ แต่งดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ด้าน พระพุทธศาสนาของผู้แต่งที่ได้รังสรรค์ผลงาน วิชาการอันมีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างดี กลวิธีในการนำเสนอพบว่า ผู้แต่งใช้ โดยผู้แต่งเป็น ผู้ตั้งคำถามและตอบคำถามด้วยตัวเองรูปแบบการ ประพันธ์พบว่า ส่วนใหญ่เป็นบทประพันธ์ที่ผู้แต่ง คัดลอกมาจากแหล่งต่างๆ ส่วนที่แต่งขึ้นใหม่ พบว่ามีไม่มากนัก รูปแบบของการประพันธ์แบบที่ ผู้แต่งใช้ส่วนมากในคัมภีร์นี้ โดยรูปประโยคกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ และได้เนื้อความที่ต้องการสื่อชัดเจน รูปศัพท์ที่ไพเราะ สละสลวย การใช้ศัพท์ที่มีความ หมายที่ง่าย ชัดเจนกว่าศัพท์เดิมที่ เป็นบทตั้งและ

การ เพิ่มศัพท์เข้าไปเพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นำเชื่อถือยิ่งขึ้นด้วยข้อมูลที่อ้างอิงจากคัมภีร์อื่นๆ หรือบุคคลสำคัญภาษาและสำนวนที่ใช้ในคัมภีร์นี้พบว่า เป็นภาษาและสำนวนภาษาบาลีแบบลังกาที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ซึ่งมีลักษณะเด่น 3 ประการ คือ เป็นภาษาและสำนวนที่ง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน ช่วยให้ผู้ศึกษารู้และเข้าใจความหมายของเรื่องนั้นได้ทันที มีความคมคาย กระชับกะทัดรัด ไม่ฟุ่มเฟือย และให้สุนทรียะหรือวรรณศิลป์ทางภาษาบาลีเป็นอย่างดี และแสดงความคิดเป็นของตัวเอง มีทั้งการพรรณนาถึงตัวบุคคลและธรรมชาติเทสนาโวหาร การใช้ถ้อยคำแสดงคำสั่งสอน ชี้แนะคุณโทษและสิ่งที่ควรปฏิบัติ โดยผู้แต่งจะยกเหตุผลมาประกอบให้ผู้ศึกษาเกิดความเชื่อมั่นและเกิดความรู้สึกร่วมด้วยตนเอง พบว่ามีทั้งการอธิบายความหมายของหัวข้อธรรม คุณและโทษของการประพฤติ และการแนะนำ สั่งสอนให้ปฏิบัติ อุปมาโวหาร การใช้โวหาร

2. ความสำคัญต่อองค์ความรู้ ประเด็นที่ถือว่าเป็นข้อเด่นที่น่าสนใจมากที่สุดของหนังสือเรื่อง “มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย” นี้ คืองานเขียนที่นำมาถ่ายทอดจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ก็คือ สิ่งที่ดีที่สุดหรือประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ในชีวิตนี้ที่เรียกว่า “นิพพาน” ซึ่ง เรียบเรียงเนื้อหา ลำดับขั้นตอนของเนื้อหาและเขียนอธิบายพุทธพจน์ในลักษณะที่น้อมอรรถของสมเด็จพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ลงมาหาผู้อ่านทุกระดับได้เข้าใจในเนื้อหาได้ง่ายขึ้น ซึ่งผู้วิจารณ์จะขอแยกแยะให้เห็นเป็นประเด็นสำคัญที่พบได้ในหนังสือเล่มนี้ใน

ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีความเป็นจำอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถและมีไหวพริบปฏิภาณสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้ว และเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี เพราะผู้คนในสังคมปัจจุบัน เป็นผู้มีความรู้การศึกษามากตามศาสตร์ต่างๆ ที่ตนได้ศึกษาดังนั้น เมื่อเกิดโจทย์ปัญหาขึ้นกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นโจทย์ที่ซับซ้อนแก้ได้ยาก ผู้ตอบโจทย์เหล่านั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้หลากหลาย ชำนาญในเทศนาโวหารและการตอบปัญหา ที่สำคัญต้องเป็นผู้มีความรู้วิธีการทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ประการ ได้แก่

2.1 การพิทักษ์รักษาศาสนา การใช้เป็นเครื่องมือพิทักษ์รักษาพุทธศาสนาเกิดขึ้นเมื่อพระเจ้ามิลินท์ ได้ขยายอิทธิพลลงมาถึงตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำคงคาปรากฏในตำนานฝ่ายบาลีและฝ่ายจีนว่า พระองค์ไม่ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทั้งได้ขัดขวางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระราโชบายต่าง ดังนั้น พระสงฆ์จึงชวนชวายเป็นปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยมอบให้เป็นที่หมายของพระนาเคนในการพิทักษ์รักษาพุทธศาสนาด้วยการโต้วาทีกันการโต้วาทีของทั้งคู่เป็นการนำเอาหลักธรรมสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาถก-ตอบ ต่างฝ่ายต่างมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ วัตถุประสงค์พระเจ้ามิลินท์มองได้ 2 แง่มุม คือ 1) ในแง่ปรัชญาพระองค์ทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความรู้ตามความเป็นจริง 2) ในแง่การเมืองพระองค์ทรงมีวัตถุประสงค์ที่จะเอายำยี้ระบบปรัชญาตะวันออก โดยเฉพาะระบบปรัชญาที่ชาวอินเดียให้การยอมรับมากที่สุด

นั่นคือ พุทธปรัชญาส่วนวัตถุประสงค์ของพระนาคเสนมองได้ 2 แง่มุมเช่นกัน คือ ในแง่มุมปรัชญา ท่านมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอระบบปรัชญาตะวันออกและในแง่มุมการเมือง ท่านมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาจากการรุกรานของพระเจ้ามิลินท์อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ของการโต้วาทิทั่วมั่วๆ ไป แบ่งออกเป็น 3 ประการใหญ่ๆ คือ

2.1.1 โต้เถียงเพื่อหาความจริง (วาทะ) การโต้เถียงประเภทนี้ไม่มีจุดประสงค์ที่จะเอาชนะซึ่งกันและกันเลย วัตถุประสงค์อันแท้จริงของวาทะ คือ การโต้เถียงเพื่อเป็นการค้นหาความจริงโดยเฉพาะเท่านั้น เช่น ในการโต้เถียงที่มีอยู่ในระหว่างอาจารย์หรือครูกับศิษย์หรือการโต้เถียงที่มีอยู่ในระหว่างสมาชิก กรรมการที่ปรึกษาหรือกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมหรือของสภาใดๆ ก็ตาม

2.1.2 โต้เถียงเพื่อประติษฐานลัทธิ (ชลปะ) หมายถึง การโต้เถียงอันเกิดขึ้นระหว่างปักษ์ 2 ฝ่าย ซึ่งต่างฝ่ายต่างจะประติษฐานลัทธิของตนเองขึ้นในวิธีแห่งชลปะนี้ ปักษ์ทุกฝ่ายย่อมมีทฤษฎีของตนเองและมีความเข้าใจอันซาบซึ้งและไม่มีความสงสัยในทฤษฎีนั้นอย่างมั่นคงอยู่ด้วยเพราะฉะนั้น การโต้วาทิในประเภทนี้จึงไม่มีลักษณะบ่งไปถึงการค้นหาความจริง แม้แต่ประการใดๆ เลย วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของวิธีนี้ก็คือมุ่งเฉพาะแต่ที่จะประติษฐานทฤษฎีของตนเองขึ้นโดยวิธีการโต้เถียงหักล้างทฤษฎีของอีกฝ่ายหนึ่งคือปรปักษ์นั้นลงเท่านั้น ชลปะจึงนับว่ามีวัตถุประสงค์แตกต่างกันกับวาทะโดยประการฉะนี้

2.1.3 โต้เถียงเพื่อหักล้างลัทธิหรือทฤษฎีอื่น (วิตัญญา) หมายถึง การโต้เถียงอัน

เกิดขึ้น ในระหว่างปักษ์ 2 ฝ่าย โดยที่ฝ่ายหนึ่งมีทฤษฎีไปในทางที่จะประติษฐานแต่อีกฝ่ายหนึ่งหาบทฤษฎีแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ กล่าวคือ มีความประสงค์เฉพาะแต่จะได้เถียงหักล้างทำลายทฤษฎีของปักษ์ฝ่ายเสนอโครงการ โดยหาได้ว่ามีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงหรือประติษฐานทฤษฎีของตนเองขึ้นด้วยไม่จากหลักการนี้ ทำให้เข้าใจพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสนมากยิ่งขึ้น เพราะหากพระเจ้ามิลินท์สามารถเอาชนะพระนาคเสนได้ อาจเกิดความสั่นคลอนอย่างรุนแรงต่อพุทธศาสนาได้ เช่น พุทธอัตถิฉันตถิภาวะปัญหา พระเจ้ามิลินท์ทรงยอมรับความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าได้ พุทธภาวะหรือความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า ก็จะไม่ได้รับความมั่นใจจากอนุชนในสมัยต่อมาได้ ก็มาผลอรรถิภาวะปัญหา พระเจ้ามิลินท์สงสัยและถามถึงผลกรรมว่ามีอยู่จริงหรือไม่ หากพระเถระไม่สามารถวิสัชนาให้พระเจ้ามิลินท์ทรงยอมรับได้ ผลของการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาทั้งหมดก็จะไม่ได้รับความเชื่อมั่น เพราะผู้ปฏิบัติตามจะเกิดความลังเลสงสัยว่าพระธรรมเป็นจริงการปฏิบัติตามจะได้ผลจริง กลับถูกวิจิกิจฉา กล่าวคือ ความลังเลสงสัยซึ่งเป็นหนึ่งในนิวรณ์ 5 อันเป็นเครื่องกั้นไม่ให้ถึงความสำเร็จเข้าครอบงำได้ ปัพพัชฌาปัญหา พระเจ้ามิลินท์ทรงสงสัยและถามถึงความสำคัญของการบวชหรือการเป็นสมณะว่ามีประโยชน์อย่างไร หากพระเถระไม่สามารถวิสัชนาให้พระเจ้ามิลินท์ทรงยอมรับได้ ผู้ที่บวชอยู่จะเกิดความสงสัยในความสำคัญของการบวชผู้กำลังจะบวชจะคลายความตั้งใจในการบวชเพื่อปฏิบัติในระดับธรรมะที่สูงๆ ขึ้นไปได้ เป็นต้น

ดังนั้น วิชาวิธีในมิลินทปัญหาจึงมีประโยชน์อย่างมากต่อพุทธศาสนา ในฐานะเป็นเครื่องมือพิทักษ์รักษาพระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของวิชาวิธีในมิลินทปัญหาสำหรับประเด็นนี้มี 2 ประการ คือ 1) ตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของพระนาคเสนที่สามารถเอาชนะพระเจ้ามิลินท์ด้วยวิธีการอันแยบคาย และ 2) ตระหนักถึงคุณค่าของวิชาวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้

2.2 เครื่องมือเผยแผ่สังฆธรรม การใช้วิชาวิธีเป็นเครื่องมือเผยแผ่สังฆธรรม สืบเนื่องมาจากความพยายามพิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาของพระนาคเสน และสามารถเอาชนะพระเจ้ามิลินท์ในการโต้เถียงได้ ผลการโต้เถียงครั้งนั้นทำให้พุทธศาสนาถูกเผยแผ่อย่างเอาใจจริงเอาใจอีกครึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของผลหรือประโยชน์ในการโต้เถียง ฝ่ายที่ชนะไม่ว่าจะชนะด้วยวิธีใดก็ตามย่อมเป็นที่สนใจของหมู่ชนในยุคนั้น สำหรับการชนะของพระเถระท่านเอาชนะด้วยหลักการ 2 อย่าง คือ 1) แนวคิดหรือทฤษฎีหรือหลักธรรมฝ่ายพระนาคเสนเป็นความจริงตามธรรมดาหรือธรรมชาติเรียกสั้นๆ ว่า สังฆธรรม 2) เทคนิควิธีการที่เหนือกว่า คือ การแสดงเหตุผลแบบวิชาวิธีของพระนาคเสนแบบตะวันออกสอดคล้องกับความจริงในข้อแรกมากกว่าวิชาวิธีของพระเจ้ามิลินท์หรือแบบตะวันตก ทั้ง 2 อย่างนี้ทำให้ผู้โต้เถียงที่เป็นฝ่ายชนะและหลักธรรมกับวิชาวิธีนั้น ย่อมได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากผู้ฟัง ซึ่งมีมากมายในเหตุการณ์นั้น

ดังนั้น วิชาวิธีที่พระนาคเสนใช้ในการโต้เถียงกับพระเจ้ามิลินท์จึงเป็นเครื่องมือเผยแผ่สังฆธรรมทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีนอกจากนี้ บทบาทของผู้โต้เถียงที่สำคัญ เช่น แม้บางปัญหาพระเจ้ามิลินท์จะใช้วิธียั่วให้โกรธเพื่อให้เสียสมาธิในการตอบปัญหา เช่น นามปัญหา วัสดุปัญหา พรหมจารีปัญหา เป็นต้น แต่พระนาคเสนในฐานะพระอรหันตสาวกก็ไม่หวั่นไหวกับคำยั่วเหล่านั้น เพราะหาความโกรธสามารถทำให้ลืมตัวและหัวเสียได้ ดังนั้น พระนาคเสนจึงทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ท่านได้พยายามชี้แจงให้พระเจ้ามิลินท์เข้าใจถึงสังฆธรรมอย่างแจ่มแจ้ง นอกจากนี้ เหล่าบัณฑิตและนักปราชญ์ทั้งหลาย ได้กล่าวว่า ขึ้นชื่อว่าการเปิดเผยในโลกมี 3 ประการ คือ 1) การเปิดมานเมฆที่บดบังพระจันทร์ ให้เผยโฉมเรืองรองสว่างไสวเห็นแสงนวลจันทร์ 2) การเปิดม่านหมอกยามเช้าที่บดบังพระอาทิตย์ให้เห็นเดชแห่งพระอาทิตย์สว่างจ้าอนุเคราะห์สัตว์โลกให้ได้เห็นสรรพสิ่งบนพื้นผิวโลก และ 3) การเปิดเผยพระสัทธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ชัดเจนแจ่มแจ้งความจริง สังฆธรรมนั้นได้มีอยู่คู่โลกก่อนกว่าการประสูติและตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว

ในมิลินทปัญหา จึงนำเสนอความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาหรือตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นความได้เปรียบของระบบปรัชญาตะวันออก ที่เหลือนั้นเป็นเทคนิคในการเผยแผ่หลักสังฆธรรมให้พระเจ้ามิลินท์ทรงเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทั้งนี้ เนื่องจากพระนาคเสนสามารถโต้ตอบปัญหากับพระเจ้ามิลินท์จนพระองค์ทรงยอมอุปสมบทในที่สุด ซึ่งถือว่าเป็นการโต้เถียงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของยุคหลังพุทธกาลเพราะ

ผู้ถามปัญหาต่างๆ เป็นกษัตริย์กรีกที่ทรงกำลังกาย และกำลังสติปัญญาอยากหาผู้ต่อกรได้ อีกทั้ง ปัญหาของพระเจ้ามีลินท์มีจำนวนมากกว่าปัญหา ในปายาสีสูตรหลายเท่า ทั้งยังเป็นปัญหาทาง ปรัชญาสำคัญๆ เช่น ปัญหาญาณวิทยา ปัญหา อภิปรัชญา ปัญหาจริยศาสตร์ ดังนั้น การได้วาที ของทั้งสองท่าน จึงมีผลโดยตรงต่อพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ 1) ทำให้การตั้งพระสังฆธรรมเพิ่มขึ้น จาก 500 ปี ตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เป็น 5,000 ปี 2) ทำให้ชาวชมพูทวีปมีความสนใจในหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้ามากขึ้นมีความต้องการที่จะ ศึกษาไตรปิฎกและพระสงฆ์มีความต้องการที่จะ ทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้ปรากฏขึ้นอย่างมั่นคง 2) มีการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างเคร่งครัดและพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ

ความสำคัญในการได้วาทีครั้งนี้ จึงเป็นไป เพื่อประโยชน์ในด้านการเผยแผ่สังฆธรรมทางพุทธ ศาสนา และมีคุณค่าในด้านชักนำประชาชนให้หัน มาปฏิบัติตามหลักธรรมได้อีกครั้งผู้วิจัยจึงมีความ เห็นเพิ่มเติมว่า หากมีการนำเอารูปแบบวิชาการวิธีใน มีลินท์ปัญหามาปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสังคม ปัจจุบันให้เหมาะสม เชื่อว่าจะสามารถชักนำ ประชาชนให้หันกลับมาเอาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ และพิสูจน์ผลของการ ปฏิบัติด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น

5. สรุป

ประเด็นที่เด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ เนื้อหาสาระทางวิชาการที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่มี การวิเคราะห์ และเรียบเรียงเนื้อหา สามารถนำไป

ใช้ประโยชน์ได้ ผู้ประพันธ์ได้วางโครงเรื่องที่เป็น เนื้อหาเรื่องพุทธประวัติและพัฒนาการ ให้ผู้อ่าน ทำความเข้าใจ อ่านจบในเล่มเดียว ตลอดจนขนาด ของรูปเล่มที่กะทัดรัด ทำให้ขนาดของเล่มไม่ใหญ่ เกินไปเหมาะสำหรับการหยิบจับ สะดวกในการพก พาไปอ่านได้ในทุกที่ ทุกเวลาเพื่อให้ผู้อ่านติดตาม อ่านเนื้อหาที่อัดแน่นอย่างได้รรถรส ที่ผู้ประพันธ์ ได้เรียบเรียงไว้ภายในเล่ม ผู้วิจารณ์เชื่อว่าผู้ประพันธ์ ต้องเป็นผู้ที่มีความอุตสาหะวิริยะอย่างสูงจึง สามารถผลิตหนังสือที่มีเนื้อหาและคำอธิบาย มากมายได้เช่นนี้ คัมภีร์มีลินท์ปัญหา เป็นคัมภีร์ที่มี ประวัติการแต่งสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ ยาวนาน นับตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพานได้ประมาณ 500 ปีการแต่งคัมภีร์มีลินท์ปัญหานี้มีความมุ่ง หมายเพื่อจะได้ชี้แจงหลักพระธรรมวินัยของ พระพุทธศาสนาในรูปของการถาม-ตอบปัญหา ระหว่างพระเจ้ามีลินท์กับพระนาคเสน โดยมีการ ยกตัวอย่างวัตถุนิทาน และอุปมาเปรียบเทียบให้มีความ เข้าใจแจ่มแจ้ง และเนื้อหาสาระของคัมภีร์มี ลินท์ปัญหานี้มีเนื้อหาสาระที่ยอดเยี่ยมในเชิงหลัก พระธรรมวินัยที่เปรี๊ญ อนัตตา รูปธรรม นามธรรม และอภิปรัชญาซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่มีอยู่ในพระ ธรรมวินัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมหลังพระ ไตรปิฎกก่อนอรรถกถานั้น คัมภีร์มีลินท์ปัญหา มี คุณค่ามากกว่าคัมภีร์ใดๆ ไม่มีคัมภีร์ใดมีคุณค่า เท่ากับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรื่องมีลินท์ปัญหานี้ เพราะคัมภีร์มีลินท์ปัญหานี้ ได้รับการยกย่องกันใน นิยายเถรวาท ว่าเป็นคัมภีร์ที่โดดเด่นในเรื่องการ ถาม-ตอบ ประมวลคำสอนสำคัญๆ ทางพุทธ ศาสนา เช่น เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เรื่องกรรม เรื่อง

ไตรลักษณ์ เรื่องไตรภูมิ ครอบคลุมคำสอนในพระไตรปิฎกทั้ง 3 ปิฎก คือ ครอบคลุมพระวินยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เป็นการชี้ให้เห็นว่า ผู้แต่งมิลินทปัญหานี้มีความรู้แตกฉานในหลักพุทธโฆวาทเป็นอย่างดี พร้อมทั้งอธิบายขยายความให้ผู้ที่ยังสงสัยในคำสอนหายสงสัย และพร้อมที่จะน้อมนำคำสอนนั้นๆ มาปฏิบัติตามจนเกิดความหลุดพ้น ความสิ้นทุกข์ เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนปรารถนา

หนังสือเรื่องนี้ นอกจากมีเนื้อหาที่ทรงคุณค่าแล้วยังเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสามารถสร้าง

แรงจูงใจแก่ผู้อ่านให้มีกำลังที่จะมุ่งมั่นพัฒนาตน ในการตัดวงจรทุกข์ที่เกิดจากการไขว่คว้า มุ่งสร้างสุขอันเป็นประโยชน์สูงสุดของชีวิตโดยมีนิพพานเป็นแก่นสาร ผู้นิพนธ์ได้หยิบยื่นเนื้อหาสาระอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านโดยตรง หนังสือเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นหนังสือที่สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับทุกคนที่ได้อ่าน จึงเป็นหนังสือที่ประชาชนคนทั่วไปควรอ่าน และสามารถนำมาเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพราะหนังสือได้ชี้ทางที่เข้าสู่ภาวะที่เป็นสุขแท้จริงที่ไม่ต้องไขว่คว้าจากภายนอก แต่สามารถค้นหาในตัวเราก็พบความสุขได้

References

- Inthasu, W. (1985). *Milindapanha*. Bangkok : Mahamakutrajavidyalaya.
- Mahamakutrajavidyalaya University. (2000). *Milindapanha: Translation version in Mahamakut Royal College*. Bangkok : Mahamakutra Printing School.
- Phosansan, A. (2006). *Life and work of Buddhist scholars*. Mahasarakham : Mahasarakham University.
- Phothananta, S. (1977). *History of Buddhism*. 4th edition. Bangkok : Mahamakutrajavidyalaya.

